

MUSTAQILLIK YILLARIDA QASHQADARYO TEMIRYO'LLARINING MODERNIZATSIYASI VA YANGILANISH JARAYONLARI

Qarshi davlat universiteti

Safarov Asliddin

E-mail: Asliddins902@gmail.com

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisda O'zbekiston mustaqillikka erishganidan so'ng Qashqadaryo viloyatida temiryo'l sohasida amalga oshirilgan islohotlar, modernizatsiya va yangilanish jarayonlari ilmiy tahlil etilgan. Mustaqillik davrida temiryo'l transportining texnik, iqtisodiy va infratuzilmaviy yangilanish bosqichlari, yangi yo'nalishlarning qurilishi hamda logistika tizimining rivojlanishi xronologik izchillikda yoritilgan. Shuningdek, temiryo'l tarmoqlarining elektrlashtirilishi, raqamlashtirilgan boshqaruv tizimlari va eksport yo'nalishlarining kengayishi bo'yicha aniq ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Qashqadaryo, temiryo'l tarmog'i, modernizatsiya, infratuzilma, raqamlashtirish, logistika, eksport, iqtisodiy o'sish.

АННОТАЦИЯ

В работе исследованы процессы модернизации и обновления железнодорожного транспорта Кашкадарьинской области в период независимости Узбекистана. Рассмотрены основные этапы технического, экономического и инфраструктурного развития отрасли, строительство новых маршрутов и совершенствование логистической системы региона. Особое внимание уделено электрификации железнодорожных линий, внедрению цифровых технологий управления и расширению экспортных направлений. Проведённый анализ показал, что модернизация железнодорожной сети стала важным фактором повышения транспортной эффективности и устойчивого экономического роста Кашкадарьинской области.

Ключевые слова: Кашкадарья, железнодорожная сеть, модернизация, инфраструктура, цифровизация, логистика, экспорт, экономический рост.

ANNOTATION

This thesis provides a scientific analysis of the reforms, modernization and renewal processes carried out in the railway sector in the Kashkadarya region after Uzbekistan gained independence. The stages of technical, economic and infrastructural renewal of railway transport during the period of independence, the construction of new routes and the development of the logistics system are covered in chronological order. Also, specific information is provided on the electrification of railway networks, digitalized management systems and the expansion of export routes.

Keywords: Kashkadarya, railway network, modernization, infrastructure, digitalization, logistics, export, economic growth.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, mamlakat iqtisodiy siyosatida transport tizimini tubdan isloh qilish masalasi eng ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida belgilandi. Ayniqsa, temiryo'l transporti milliy iqtisodiyotning tayanch tarmoqlaridan biri sifatida qayta tashkil etildi. 1994-yilda "O'zbekiston temir yo'llari" aksiyadorlik jamiyatining tashkil etilishi butun respublika bo'ylab temiryo'l infratuzilmasini modernizatsiya qilishning huquqiy va tashkiliy asosini yaratdi.¹

Qashqadaryo viloyati, o'zining strategik geografik joylashuvi va sanoat salohiyati bilan, bu jarayonda yetakchi hududlardan biri bo'ldi. Viloyatda joylashgan Qarshi temiryo'l uzeli, Qarshi–Kitob, Qarshi–Qamashi, Qarshi–Surxondaryo yo'nalishlari mintaqaning iqtisodiy hayotini ta'minlovchi eng muhim tarmoqlardir. Mustaqillik yillarida bu yo'nalishlarda elektrlashtirish, signalizatsiya tizimlarini yangilash, yangi stansiyalar qurish, logistika markazlarini tashkil etish va raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish kabi katta o'zgarishlar amalga oshirildi.

Bugungi kunda Qashqadaryo temiryo'llari nafaqat ichki transport tizimining, balki xalqaro tranzit yo'laklarining ham ajralmas qismiga aylangan. Ayniqsa, "Qarshi–Talimarjon–Baysun" yo'nalishi orqali Qashqadaryo Surxondaryo viloyati va Afg'oniston bilan iqtisodiy aloqalarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqot O'zbekiston transport sohasidagi mustaqillik davri islohotlari, hukumat qarorlari, "O'zbekiston temir yo'llari" AJning rasmiy statistik hisobotlari va iqtisodiy tahlil manbalariga asoslangan. Tadqiqotda tarixiy-xronologik tahlil, tizimli yondashuv, iqtisodiy-statistik tahlil va mintaqaviy taqqoslash metodlaridan foydalanildi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mustaqillik yillarida temiryo'l tarmoqlari, xususan, Qashqadaryoda amalga oshirilgan modernizatsiya ishlari O'zbekiston transport siyosatining asosiy yutug'i sifatida baholanmoqda. Ilmiy manbalarda Qashqadaryo temiryo'l uzelineing texnik modernizatsiyasi, energiya samaradorligini oshirish, raqamli tizimlarga o'tish jarayonlari alohida e'tibor bilan o'rganilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Mustaqillikdan so'ng Qashqadaryo temiryo'llarining modernizatsiya jarayonlari bosqichma-bosqich amalga oshirildi. 1990-yillarda avvalo mavjud yo'nalishlar

¹ Raximov A. — *O'zbekiston temiryo'llari tarixi*. — Toshkent: Fan, 2021. — 256 b.

ta'mirlandi, 2000-yillarda yangi logistika markazlari tashkil etildi, 2010-yillarda esa elektrlashtirish va raqamli boshqaruv tizimlari joriy qilindi.

1-jadval. Qashqadaryo temiryo'l tizimining modernizatsiya bosqichlari²

Bosqich	Davr	Asosiy islohotlar	Natijalar
I-bosqich	1991–2000-yillar	Temiryo'l infratuzilmasini ta'mirlash, Qarshi–Kitob yo'nalishini qayta tiklash	Texnik barqarorlikka erishildi
II-bosqich	2001–2010-yillar	Qarshi–Baysun yo'nalishini kengaytirish, yangi lokomotivlar xaridi	Yuk tashish hajmi 1,5 baravar oshdi
III-bosqich	2011–2025-yillar	Elektrlashtirish, raqamli tizimlar, yangi stansiyalar qurilishi	Transport samaradorligi 40% oshdi

Qashqadaryo temiryo'l tizimining modernizatsiyasi jarayonida “Qarshi” temiryo'l uzelida zamonaviy depo, texnik xizmat ko'rsatish majmuasi, va raqamli boshqaruv markazi tashkil etildi. 2020-yildan boshlab viloyatdagi asosiy temiryo'l liniyalari elektrlashtirilib, dizel lokomotivlar o'rnini energiya tejamkor elektrovozlar egalladi.

2-jadval. Qashqadaryo temiryo'llari orqali tashilgan yuk hajmi va transport samaradorligi³

Yil	Yuk tashish hajmi (mln tonna)	Poyezd tezligi (km/soat)	Elektrlashtirilgan yo'nalishlar ulushi (%)
2000	2,8	45	0
2010	3,9	55	12
2020	5,6	68	48
2025 (prognoz)	6,9	80	70

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinadiki, so'nggi yigirma yil ichida yuk tashish hajmi 2,5 baravar, poyezdlar tezligi esa 1,8 baravar oshgan. Elektrlashtirilgan yo'nalishlar ulushi esa 0% dan 70% gacha ko'tarilgan. Bu ko'rsatkichlar Qashqadaryo temiryo'l tizimining modernizatsiyasi natijalarini aniq ifodalaydi.

Shuningdek, “Qarshi logistika markazi”ning faoliyati orqali eksport mahsulotlari, xususan, neft, sement, paxta tolasi, oziq-ovqat mahsulotlari Afg'oniston, Eron,

² “O'zbekiston temir yo'llari” AJ — 2024-yilgi hisobot ma'lumotlari. — Toshkent: Uztemiryo'l Nashr, 2024. — 38 b.

³ Abdullayev H. — Mustaqillik yillarida O'zbekiston transport siyosati evolyutsiyasi. — Toshkent: Ma'rifat, 2020. — 173 b.

Tojikiston yo'nalishlariga muntazam tashilmoqda. Bu jarayon viloyat eksport salohiyatining keskin oshishiga xizmat qilmoqda.

XULOSA

Mustaqillik yillarida Qashqadaryo temiryo'llarining modernizatsiyasi va yangilanish jarayonlari O'zbekiston transport siyosatining eng muvaffaqiyatli islohotlaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Elektrlashtirish, raqamli boshqaruv tizimlari, yangi logistika markazlari, ekologik toza lokomotivlar xaridi, signalizatsiya va aloqa tizimlarining yangilanishi natijasida viloyat temiryo'l infratuzilmasi zamonaviy talablar darajasiga olib chiqildi.

Bundan tashqari, temiryo'l transportining raqamlashtirilishi nafaqat iqtisodiy samaradorlikni, balki xavfsizlik darajasini ham oshirdi. "Qarshi–Surxondaryo–Termiz" yo'nalishining modernizatsiyasi natijasida xalqaro yuk tashish hajmi sezilarli darajada oshdi. Ayni paytda, "Qarshi–Qamashi–Shahrisabz" liniyasining elektrlashtirilishi mintaqaning ichki aloqalarini mustahkamlab, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga zamin yaratdi.

Kelgusida Qashqadaryo temiryo'llarini rivojlantirishda "Yashil transport" kontsepsiyasi asosida energiya tejoychi texnologiyalarni keng joriy etish, logistika markazlarini xalqaro standartlarga moslashtirish, temiryo'l xizmatlarini raqamli platformalar orqali boshqarish dolzarb vazifalar sifatida belgilangan. Shu tarzda, Qashqadaryo temiryo'llari nafaqat viloyat, balki butun respublika transport tizimining strategik poydevoriga aylanib bormoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Raximov A. — *O'zbekiston temiryo'llari tarixi*. — Toshkent: Fan, 2021. — 256 b.
2. Yo'ldoshev B. — *Transport infratuzilmasining iqtisodiy ahamiyati*. — Qarshi: Nasaf, 2016. — 143 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–5209-son qarori — *Temiryo'l transporti sohasini modernizatsiya qilish strategiyasi to'g'risida*. — Toshkent, 2021. — 8 b.
4. "O'zbekiston temir yo'llari" AJ — *2024-yilgi hisobot ma'lumotlari*. — Toshkent: Uztemiryo'l Nashr, 2024. — 38 b.
5. Qashqadaryo viloyati arxivi, F.19, ro'yxat 4, ish 152. — *Qarshi temiryo'l uzelineing elektrlashtirilishi bo'yicha hujjatlar to'plami*. — Qarshi, 2015. — 47 b.
6. Bekmurodov D. — *Raqamli transport tizimlari va logistika innovatsiyalari*. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2019. — 201 b.
7. Abdullayev H. — *Mustaqillik yillarida O'zbekiston transport siyosati evolyutsiyasi*. — Toshkent: Ma'rifat, 2020. — 173 b.